

Mózes Huba

Mikor csöppen a tus?

Láng Gusztáv és Urbán László Dsida-kötetének
margójára

Dsida Jenő életében megjelent két verseskönyve száztizentöt, halála évében közreadott posztumusz kötete negyvenöt, a három gyűjtemény összesen százhatvan eredeti költeményt tartalmaz.

A világhálón fellelt adatok szerint 2009. július 3-án Láng Gusztáv és Urbán László a budai Várban bemutatta Dsida verseinek CD-ROM-ját. 2010. január 28-án a lemez szövegét a Magyar Elektronikus Könyvtár olvasói számára is hozzáférhetővé tették, 2011. augusztus 1-jén pedig megjelentették Dsida Jenő *Összegyűjtött verseinek* a kötetét a szombathelyi Savaria University Press kiadásában, 793 lap terjedelemben. Az *Utószó* szerint a kötetben ötszázhusz ismert és ötszázötvenöt ismeretlen, összesen ezerhetvenöt költemény olvasható.

Az 1938-tól eltelt, nem egészen háromnegyed évszázad alatt a kötetbe gyűjtött Dsida-versek száma több mint kilencszázzal gyarapodott. Az új, minden eddiginél gazdagabb Dsida-versgyűjtemény a gyarapodás történetét is adatozza. Az első három Dsida-kötet anyagát követően a szerkesztők *Posztumusz kötetekben megjelent versek* címmel ama költeményeket közlik, amelyek Szemlér Ferenc *Versek* (1966), Szakolczay Lajos *Összegyűjtött versek és műfordítások* (1983), Csiszér Alajos, Pomogáts Béla és Rónay László *Út a Kálváriára* (1985), Csiszér Alajos *Légy már legenda* (1997), valamint Kabán Annamária és e sorok írója *Égi mezőkön* (2001) című gyűjtéléses kötetében pótlólag napvilágot láttak. Az új gyűjtemény adalék jellegű gazdagításának példáját leginkább a *Légy már legenda* című kötet ciklusai szolgálhatták: *Jövendő havak himnusza*, *Rettenetes virágének*, *Álnév alatt közölt versek*, *Pünkösdi várakozás*, *Bölcsődal visszhangja*. A „hozzáadással” építkező jelleget a gyűjteményben folytatólag az időszaki kiadványok, majd az összefűzött nagygépirat és a PIM-füzetek, végül a külön gépiratok lapjain fennmaradt költemények közlése erősíti. Olybá tűnik így, mintha a bővítésnek újból és újból neki kellene feszülni, tekintet nélkül arra, hogy a költő pályaképe ennek következtében, sajnos, egyre kuszábbá válik.

A majdani egységesebb szerkesztés érdekében egyetlen részjavaslattal élnék, pontosabban arra a két virtuális Dsida-kötetre utalnék, amelyet Kabán Annamáriával közösen 2009-ben, illetve 2010-ben jelentettünk meg. A *Buzdítás könnyűségre* az 1932 és 1938 közötti, az *Útban a rendeltetés felé* az 1928 és 1931 közötti, nyomtatásban az időszaki kiadványok hasábjain megjelent, de a Dsida szerkesztette kötetekből kimaradt költeményeket öleli egybe. A két (kéziratban azóta néhány további verssel kiegészített és javított) kiadványban megtestesülő javaslatunk szerint az esedékes újabb gyűjtemény élén a következő Dsida-

kötetek anyaga állhatna: *Leselkedő magány*, [Útban a rendeltetés felé], *Nagycsütörtök*, [Buzdítás könnyűsége], *Angyalok citeráján*.

Igazat kell adnom az *Utószó* szerzőjének: a jövőben újabb Dsida-versek felbukkanására is számíthatunk. A majdani gyűjtemény tehát a mostani impozáns kiadványnál gazdagabb lehet. Gazdagíthatja például a *Bábel* (1923), a *Mária* (1926), az *Orkán* és a [Mégváltó igékben...] (1928) című, illetve kezdetű költemény. Ezek a jelen sorok írójának közlésében a többi közt a kolozsvári *Helikon* 2010. szeptember 10-i számában is olvashatók, az új gyűjteményből azonban valamilyen okból kimaradtak.

A korábbi kötetekből való átvétel a Láng Gusztáv és Urbán László szerkesztette gyűjteményben bevallottan az első közlők munkájának elismerését, egyidejűleg pedig a tévedéseikért nem vállalható felelősség elhárítását is szolgálja. A szerkesztők, persze, a felismert tévedéseket javítani igyekeztek. Alábbi megjegyzéseimmel eme igyekezetüket kívánom támogatni.

A Csiszér Alajos szerkesztette *Légy már legenda* című kötet olvasása közben szerzett tapasztalataim arra ösztönöztek, hogy előjáróban a mostani gyűjtemény betűrendes mutatóját nézzem át. Kiderült, hogy a mutató a *Mamuska nevenapján* című költeményre kétszer is utal. Az végül már meg sem lepett, hogy a megismételt szövegre nem a mutató szerinti 393., hanem a 394. lapon bukkantam.

Az egyes kötetekből történő átvétel következetességét szűrőpróbaszerűen a Kabán Annamáriával közösen szerkesztett *Égi mezőkön* című gyűjtemény anyagán ellenőriztem. Nem volt nehéz kiderítenem, hogy a *Költemények a hagyatékból* című rész tizenhét verse közül a *Garabonciás* és a *Gyermekéssel* című nem a várható helyen, az utóbbi pedig ráadásul kifogásolható változatban szerepel. A *Gyermekéssel* című vers utolsó szakaszát előbb az új gyűjteményből, majd az *Égi mezőkön* című kötetből idézem:

...Olyan édesen fogok szenderegni:
megármýékoznak a kert ö s s z e s fái,
s ha pajtásaim jönnek,
utánam kutatnak,
– nem fognak megtalálni.

A feltételezhető (vagy tényleges) szövegromlást (itt és a továbbiakban) az eltérő szedéssű szövegrészletekből ítélhetjük meg:

...Olyan édesen fogok szenderegni:
Megármýékoznak a kert ö l e s fái,
s ha pajtásaim jönnek
é s utánam kutatnak,
– nem fognak megtalálni.

Néhány költemény szövegromlásának kiigazítására már a Kabán Annamáriával közösen szerkesztett *Buzdítás könnyűsége* című gyűjtemény lapjain vállalkoztunk, javításainkat azonban az új gyűjtemény nem vette figyelembe. Példaként három verset idézek. Kettőnek egy-egy sora hullott ki a különféle közlésekből. Az *Egyszerű vers a kegyelemről* címűnek az utolsó előtti sorát kellett helyreállítanunk:

...S egyszer csak maguktól
gyűlnek az emberek,
együgyű szavamtól

sírásra fakadnak,
ránéznem alig kell
s a tűz is felszökken. –
H o g y h á t r a f o r d u l o k:
az Úr áll mögöttem.

Az *Éjjel a Maros partján* című vers harmadik szakaszába a hiányával retorikai szerkezetet megbontó harmadik sort kellett visszaiktatnunk:

Sötét falu,
felejts, aludj,
v i r r a s z t o k é n,
te csak aludj!
Virraszt a víz,
aludj, aludj.

A harmadik, a *Nyári kaland* című versnek az előbbiekhöz képest több részletében is észlelhető szövegromlás. Elsőként itt is az új gyűjteményből idézek:

Csillogott aranyfüst-hajad.
Beletűztem egy kis galyat
s lefeküdtem, hol keserű
illatba vont lány mesefű.
Valami ringató tavon
hevertem, n a g y szirom-hadon,
nem t u d t a m már, de réveteg
voltam és édesen beteg.
[-----]
...Hajadban egyre nőtt a galy,
s a galy közt csillogott a haj,
nőtt, nőtt, nőtt lomb a Léthe-part
lejtőjén, lassan betakart
s néztem lehúnyt pillámon át
a zöldarany hajtásu fát,
míg homlokom kigyöngyözött,
könnyel, mint nyirkos várfalak
az e l í t é l t rabot –
Sötét lett és nem láttalak.

S idézem párhuzamosan a *Buzdítás könnyűségre* című kötetből a versnek az eredeti kézirat fénymásolata nyomán javított szövegét:

Csillogott aranyfüst-hajad.
Beletűztem egy kis galyat
s lefeküdtem, hol keserű
illatba vont lány mesefű.
Valami ringató tavon
hevertem, v a g y szirom-hadon,
nem t u d o m már, de réveteg

voltam és édesen beteg.

[-----]

*Hajadban egyre nőtt a galy,
a galy közt csillogott a haj,
nőtt, nőtt, nőtt, lomb a Léthe-part
lejtőjén, lassan betakart
s néztem lehúnyt pillámon át
a zöldarany hajtásu fát,
míg homlokom kigyöngyözött,
a l o m b g y ö n g y ö k k e l ö n t ö z ö t t,
könnyel, mint nyirkos várfalak
az e l a l é l t rabot --
Sötét lett és nem láttalak --*

Megemlítem azt is, hogy a [Vidáman folynak napjaim...] kezdetű, nagy ívű költemény harmadik szakaszának szövegromlását a Láng Gusztáv és Urbán László gondozta új kötet a lehető legegyszerűbben, egy feleslegesnek ítélt vessző kiiktatásával állítja helyre:

*S nem tudni azt előre, hogy mikor csöppen a tus,
a rezgő víz, a t i s z t a p a r t mikor lesz mélabús,
mikor úszkál a hirtelen elpárolgott derű
helyén a gyászos nedv, mitől az ital keserű.*

Magam korábban, Dsida kézírásának az ismeretében, úgy gondoltam, hogy a néhai szerkesztő az *Utunk*-beli első közlés alkalmával két betűt félreolvasott, ezt tartottam tehát szükségesnek kiigazítani, s a költemény a *Buzdítás könnyűségre* című kötetben is így jelent meg:

*S nem tudni azt előre, hogy mikor csöppen a tus,
a rezgő víz, a t i s z t a, p [o n] t mikor lesz mélabús,
mikor úszkál a hirtelen elpárolgott derű
helyén a gyászos nedv, mitől az ital keserű.*

Mindkét olvasat vitatható, én azonban addig is, amíg az eredeti kézirat elő nem kerül (ha egyáltalán előkerülhet), a magamét tartom elfogadhatóbbnak.

Nem hagyhatom említés nélkül, hogy az *Őszegyűjtött versek és műfordítások* című kötetből átvett egyik költemény címe – a Dsida-Imbery-hagyatékban fellelhető, ceruzával javított gépiratos másolatának tanúsága szerint – nem *Mint a bolond csillag*, hanem *Mint egy bolond csillag*, keltezése pedig nem 1927. július 29., hanem 1937. július 29., vagyis a költemény – zárósorával összhangban – valóban legénybúcsú:

*Előttem lángaranyba forr
a régi szín, a régi bor.
...Az élet konkoly és ocsú...
Hurrá, ez is legénybúcsú!!!*

A fenti költemény megírására két nappal a költő egyházi esküvője előtt került sor.

A Láng Gusztáv és Urbán László szerkesztette gyűjtemény a költemények mellett nagyszámú, összességében felbecsülhetetlen értékű adatot is tartalmaz. Ezek között örömmel

fedeztem fel a *Búcsú-vallomás* című vers dedikációját: „I. P. tanár úrnak az érettségi vizsgák után”, amelynek élén az I-t, természetesen, mindjárt J-re javítottam, a dedikáció címettje ugyanis az a Juhász Péter tanár úr, akiről a költő *A jó tanár* című emlékidéző vallomásában 1935 szeptemberében a következőket írta: „Tőle tanultam meg, hogy a teremtő Isten nekem ajándékozta a világ leggyönyörűbb nyelvét, általa jöttem rá, hogy a magánhangzóknak színük, a mássalhangzóknak keménységük, puhaságuk, simaságuk és érdességük van, a szavak lehetnek szögletesek vagy gömbölyűek, édesek vagy keserűek, s a körmondat úgy lebeghet a levegőben, mint arányos testű, kiterjesztett szárnyú sasmadár.”

Hibára, persze, az új gyűjtemény jegyzetanyagában is bukkanhatunk. A 753. lapon, például, olvasom, hogy a *Psalmus Hungaricus* 1939 szeptemberében, a *Pesti Napló* hasábjain látott először napvilágot, holott tudom, hogy a költemény első közlésére az *Egyedül Vagyunk* című folyóirat 1939. májusi száma vállalkozott.

Van, amit sokan, és van, amit kevesebben tudnak. Azt alighanem nagyon sokan tudják, hogy a Láng Gusztáv és Urbán László gondozta kötet, elkerülhetetlen és elkerülhető hibáival együtt, Dsida Jenő verseinek máig legteljesebb gyűjteménye, és vélhetően még nagyon sokáig az is marad.